

СЎЗ ЯСАШ УСУЛЛАРИГА ОИД ҚАРАШЛАР

Жахонгир Абдумаликов

Гулистон давлат университети магистранти

jahongirabdumalikov04@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Сўз ясашга Маҳмуд Қошғарий давридан бошлаб эътибор берилган бўлиб, бунда сўз ясашнинг асосан иккита усули фаоллиги кузатилди. Умуман, жаҳон тилшунослигида сўз ясаши борасида олиб борилган тадқиқотларнинг деярли барчасида сўз ясашига, уларнинг қандай усуллар эканлиги, кўринишларига тўхталиб ўтилганлиги асосланганлиги, жумладан, туркий тиллар сўз ясашига доир ишларда бу масалага алоҳида эътибор қаратилганлиги ёритилган. Ҳатто, сўз ясаш усуллари махсус тадқиқот объекти бўлган ишлар ҳам анчагина бўлиб, ўзбек тилшунослигининг ўзидаёқ, шу масаланинг моҳиятини очиб беришга бағишланган. Бундан ташқари таниқли тилшунос олим А.Ғуломовнинг сўз ясаш усуллари тадқиқига алоҳида эътибор молик, академик А.Ҳожиёвнинг ишларида эса сўз ясаш усуллари борасидаги қарашларни назардан четта қолмаганлигига муносабат билдирилган.

Калит сўзлар: сўз ясаши, аффиксация ва композиция-синтактик, конверсия усул, лексик-семантик, фонетик сўз ясаш, аббревиация ва редеривация, префиксация.

КИРИШ

Тилшуносликда сўз ясаши, тўғрироғи, ясашиш усуллари белгилаш борасидаги фикрлар, қарашлар жуда турли-туман. Бироқ шуни алоҳида таъкидлаш керакки, тилшуносликнинг минг йиллик тарихи давомида сўз ясаш усуллари эътибор қаратилган илк ишлардан бошлаб, то XX асрнинг охиригача қадар ва яратилган илмий тадқиқотларда ҳам сўзлар иккита фаол усулида ясашиш маълумдир. Бу деярли барча тилшунослар томонидан яқдиллик билан қабул қилинган. Лекин бошқа ҳолатлар қайд этилган ўринларда ҳам дастлаб ана шу икки: аффиксация ва композиция-синтактик усулда сўз ясашиш берилган.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

XX асрнинг 40-йилларида А.Ғуломовнинг «Ўзбек тилида сўз ясаш йўллари ҳақида» 50 саҳифали мақоласи нашр

этилади [4, 37-87]. Олим ушбу ишида «Сўз яшаш термини, дунё тилларида сўз яшаш усулларининг бир қанча хил бўлишига қарамай, бизнинг онгимизда, одатда, аффикс орқали янги сўзнинг муомалага кириши тушунилади, чунки ҳозирги тилларда энг кўп қўлланадиган, жуда сингиб кетган усулдир. Бироқ мақоланинг 32-бетида бундан бошқа (аффиксиз) сўз яшаш усуллари ҳам бордир», - дейди. Олим агар аффиксиз бошқа усуллар ҳам бордир, деганда, ёрдамчи сўз сифатида сўз яшашда иштирок этган воситаларни (кам, хуш, қил, бўл, эт...) назарда тутган ҳолда ушбу фикрни айтган бўлса ҳам, барибир, ҳақлидир. А.Ғуломов ушбу мақоласида [11, 22] ўз қарашларини қисман ўзгартириб, ҳолатларни умумлаштириб, янгича ёндашиб, сўз яшаш усулларини учтага бирлаштириб, грамматик сўз яшаш, лексик-семантик сўз яшаш ва фонетик сўз яшаш тарзида ажратади. Албатта, олим шу ўринда берилган жумлада «...ўзбек тилида сўз яшаш воситалари ҳар хил бўлиб, уларнинг типлари шундай кўринишларга эга: морфологик тип, лексик-семантик тип, морфологик-синтактик тип, фонетик тип» тарзидаги фикрни айтади. Кўринадикки, А.Ғуломов ушбу фикрида, ҳақиқатдан ҳам, айрим олимлар тўғри таъкидлаганларидек, гуё «сўз яшаш типи» ва «сўз яшалиш йўли» тушунчаларини қориштириб юборган, уларни эквиваленти сифатида қўллаган. Ҳатто, тип маъносида «модел» сўзини ҳам қўлланганлиги қайд этилади. А.Ғуломов, умуман олганда, сўз яшаш типининг моҳиятини тўғри тушунган, яъни олим ясама сўзларни ўзаро бирлаштирувчи маъно, бир томондан, бир типга оид ясама сўзларнинг ҳаммасини уларнинг сўз яшалиши асосларидан фарқлашини ҳам, иккинчи томондан, сўз яшалишининг шу типини бошқа сўз яшалиши типларидан фарқлашини, учини томондан, бир типга оид ҳар бир ясама сўзнинг маъноси гуруҳловчи маънога тенг бўлмаслигини ҳам билган. Шу билан бирга, сўз яшалиш типининг умумийлик билан характерланишини ҳам, бунинг эса системага хос, системани белгиловчилардан ҳисобланишини ҳам билган. Бироқ шу ҳолатларни фарқлаган олим, ҳақиқатан ҳам, А.Ҳожиёв кўрсатганидек, сўз яшалиш типи ва сўз яшаш йўллари, сўз яшаш усуллари терминларини эквивалент сифатида қўллагани ҳам фактдир. Олим сўз яшалиш типи ва моделларини фарқлаб, иккинчиси биринчисининг таркибида бўлишини тўғри кўрсатган.

А.Ғуломов XX аср ўрталарида сўз яшаш усуллари терминини қўллаб, бундай усулларни: морфологик, синтактик, лексик, семантик, фонетик усуллар тарзида белгилаган бўлса [5, 7], 70-йилларга келиб учта қолипга келтиради [14, 22].

Барча тилшунослар каби рус олимлари сўз яшалиш усули тушунчаси моҳиятини тўғри англаган ҳолда

умумлаштириб, иккита тарзида бир қадар умумлаштирган ҳолда эса тўртта тарзида белгилаганлар. Рус тилининг ўзига хос сўз ясалиши тизими нуқтаи назаридан бунинг қанчалик тўғри ва асосли эканлиги асосланади. 1980 йилда, Н.Ю.Шведова бош муҳаррирлигида яратилган «Русская грамматика» (1-китоб) фундаментал ишида умумлаштирилган тарзда, асосан, иккита сўз яшаш усули, 1970 йилда нашр этилган «Грамматика современного русского литературного языка»[18, 37-301] китобидаги сўз ясалишга оид қисмида ҳам шундай ифодаланган. Фақат кейинги китобда сон, олмош ҳамда экспрессивлик ифодаловчи юкламалар, тақлид ва ундовлар, ўзгарувчан сўзларнинг ажратилган шаклларида хос сўз ясалиш структураси, шунингдек, сўз ясалишида морфонологик ҳодисалар қўшимча тарзида берилган бўлиб, рус тилида сўз яшашнинг асосан икки усули қайд этилганлигига гувоҳ бўламиз. Н.М.Шанскийнинг «Очерки по русскому словообразованию»[17] монографиясида сўз ясалишнинг аббревиация ва редеривация усуллари ҳам бирлаштирилган ҳолда тўртта: лексик-семантик; морфолого-синтактик; лексик-синтактик ва морфологик усуллар алоҳида бобда берилган[17, 253]. Сўз яшаш усуллари шу тарзида белгилаш Галкина-Федарук ва бошқалар томонидан тузилган «Современный русский язык» китобида ҳам қайд этилган.

Бошқа туркий тиллардаги адабиётларда, жумладан, қозоқ тилига оид «Современный Казахский язык» китобида сўз ясалиши ҳар бир туркум доирасида берилиб, от, сифат, феъл ва равишларнинг ясалишида асосан аффиксация усули ҳамда сўз қўшиш усул борлиги қайд этилади. Бу китобнинг ўзига: «Аглютинатив тилларда сўз ясалишининг аффиксация усули ягона усул эмас. Қозоқ тилида янги сўзлар турли хил усуллар билан, жумладан, лексик-грамматик усул (сўз қўшиш, иккилантириш, такрорлаш каби) билан ҳам ясалиши мумкинлиги қатъий таъкидланган бўлиб, ўзак, негиз, ўзак морфема тушунчалари ва уларнинг моҳияти, шунингдек, аффиксларнинг, асосан ўзакдан кейин қўшилиши қайд этилади.

1975 йилда нашр этилган «Хакас тили грамматикаси»да[3, 52] сўз яшашининг морфологик, синтактик, лексик (лексик-синтактик) усуллари қайд этилган. Морфологик усулнинг энг унумли усул эканлиги, лексик усул изоҳланар экан, бунда, сўз маъносида туб ўзгариш ҳосил бўлиб, сўзнинг иккита сўзга ажралиб кетиши назарда тутилган. Худди шу тарзда Озарбайжон, Қорақалпоқ ва бошқа туркий тиллардаги сўз яшашининг аффиксация ва композиция усуллари қайд этилиб, лексик ёки лексик-семантик каби бошқа усуллар

ҳам мавжудлиги кўрсатиб ўтилади. Шуниси характерлики, қайд этилган адабиётларга эътибор қаратилса, кўрсатилган усуллар қаторида фақат фонетик усулда сўз ясалиши асосан А.Ғуломовнинг шу масалага бағишланган ишларидагина кузатилади. Рус тилига оид адабиётларда ҳам, туркий тилларга оид адабиётларда ҳам бошқа олимлар томонидан бу усул қайд этилмайди. Демак, А.Ғуломов ўзбек тилида тарихан, сўз ясалишининг шундай усули мавжуд бўлганлигига эътибор қаратади ва ўзбек тилининг ўзига хос фонетик материаллари асосида, ясалишнинг қонуниятларини тўғри белгилагани ҳолда, бу усулда кўплаб сўзлар ясалганлигини (тил тарихида) асослаб берган, дейиш мумкин. Албатта, бу усулда сўз ясалиши (олим кўзда тутган тарзда) ҳозирги кунда кузатилмайди ҳамда ўз фаоллигини йўқотган. А.Ғуломов фонетик усулда сўз ясалишининг биринчи кўриниши бўлган ички ўзгаришлар асосида сўз ясалишига кўп маротаба мурожаат қилади ва бунинг қонуниятларини ҳам белгилаб беради[7,19]. Бу эса олимнинг ҳақ эканлигига кишини ишонтиради. Кейинги этимологик кузатишлар ҳам кўз-кўр, кун-тун, дада-ада-ота; оға-тоға, кўл-қил, кел-кет, олд-орт, ост-уст, ака-ука, ота-она, тош-теш, қатик-қаттик, тўғри-ўғри, сол-ол, бўз-тўз, сўз-сиз, бос-ос, хирр-ир, югур-йур, сугур-сур, арт-арч, ёй-ёз каби яна бошқа жуфтликларнинг шу усулда ясалганлигини кўрсатади (дам-дим каби кўлланишлар ҳам мавжуд). Бу масала ҳали жиддий тадқиқотларни талаб этади, албатта. Лекин, А.Ғуломовнинг бу усулга алоҳида эътибор қаратганлигини ва бу ҳолат ўзбек тилининг этимологик луғатларини тузишда назарий асослардан бири бўлганлигини ҳамда келгусидаги яна кўп тадқиқотларга манба бўлиш мумкинлигини таъкидлаймиз. Ўзбек тилшунослигида «содаллашиш» ҳодисасига бағишланган кейинги бир ишда ҳам юқоридаги каби жуфтликларда фонетик воситалар янги сўзларнинг ясалишида муҳим аҳамият касб этганлиги қайд этиб ўтилади[6].

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Гап шундаки, А.Ғуломовнинг морфонология ва сўз ясалишига доир ишларида, шунингдек «Феъл» китобида, қоп-йоп, бос, бот-бол-болта-босқон; сўз-йўз; йор-йир-жир-жар (йара), бўз-бур-буш; тим-том-дом; кўр-гўр;кез-кес-кеч ва ҳоказо жуда кўп бир-биридан ясалган, бир-бирига товуш жуфтликлари (фоностома) жиҳатидан ҳамда маъно алоқадорлигига кўра боғланувчи birlikлар борки, улар 3-4 та эмас, яхлит системани ташкил этади. Уларнинг бир-биридан ясалганлигини белгиловчи қонуниятлари ҳам мавжуд. Жумладан, қарама-қарши, яқин

тушунчаларни ифодаловчи сўзлар, от-феъл жуфтлиги, от-феъл-сифат жуфтлиги каби алоҳида қонуниятлар асосида юзага келганлиги ишончлидир. Фонетик ўзгариш асосида фарқланиш тарзида янги сўзлар ҳосил бўлиши масаласи А.Ғуломов томонидан жиддий тадқиқ этилган бўлиб, шу усулда сўз ясалиши мавжуд бўлганлиги асослаб берилган. Бизнингча, ўзбек тилига хос, одатда, бир бўғинли, икки товуши бир хил бўлган туб сўзларни, жиддий тадқиқ этилса олимнинг фикрлари тўғри эканлиги янада равшанлашди, ўзининг аниқ исботини топади. Масалан, йоп ва қоп сўзлари «бекитмоқ» семаси билан бирлашади; сўз-йўз узиш «бирор нарса сатҳи орқали «ўтиш» семаси билан, бўз-бўр сўзлари «хом», «ишлов берилмаган», «оқ» семалари билан, тим-том сўзлари «усти бекилган жой» (тимнинг тагида) семаси билан, йор-йир жуфтлиги «ажратиш» семаси билан билан бирлашади. Кўринадики, бари бир, қандайдир фонетик ҳодиса содир бўлган: кун-тун жуфтлигида олдинги товуш алмаштирилган ва ҳоказо. Буларнинг барчасида ана шундай фонетик ўзгариш асосида, дейлик кейин фарқланиш рўй бериб янги бир луғавий birlik юзага келган. Ўзбек тили материаллари тарихда шу усулда янги сўзлар ясалганлигини тўғрисида маълумот беради.

XX аср охири XXI аср бошларида ўзбек тилшунослигида сўз ясалишининг асосан битта усули мавжудлиги тўғрисида маълумотлар бор, лекин барча тилшуносликларда аксарият олимларнинг чиқишларида композиция усулида сўз ясалиши йўқлиги қайд этила бошланди[13]. Академик А.Ҳожиев ўзининг 1989 йили нашр этган «Ўзбек тили сўз ясалиши» қўлланмасида композиция усулини кўрсатиб беради. Олим аббревиация, лексик-семантик, фонетик, синтактик-лексик усулларни алоҳида усуллар тарзида қайд этмасликни баён қилган ҳамда аббревиация усулини сўз ясалиши усули сифатида қарамаслик ҳақидаги фикрлари яхши асосланган. Сўз яшаш муаммолари, жумладан, сўз яшаш усуллари борасида ўзига хос тарзда мукамал фикрлар айтган, ўз қарашларини билдирган. Олим 80-йилларда композиция усули асосий усуллардан бири эканини тан олган эди. Бироқ тил системасига янгича ёндашувлар, янги кузатишлар асосида ўз фикрини ўзгартирди. «Ўзбек тили сўз ясалиши тизими» қўлланмасида композиция усулида сўз ясалишини алоҳида усул сифатида қарамаслик кераклигини таъкидлаб 3 пунктдан иборат хулоса беради[15, 16-17]. Албатта, ҳозирги кунгача ҳам, ҳозир ҳам қўшма сўз деб аталиб келинган ва от+сифат, сон+от, феъл+от, тақлидий сўз+от, от+сифат, от+сифатдош, от+от типиде ясалган birlikлар «сўз ясалиш усули билан ҳосил бўлган сўзлар ҳисобланмайди деб таъкидлаган[16].

“Бинобарин, улар сўз ясалиши тизими объектига кирмайди, таркибида бирдан ортиқ луғавий маъноли қисмнинг борлиги «қўшма сўз»лик белгиси, композиция усули билан ясалганлик белгиси бўла олмайди” каби фикрларнинг тўғри ёки тўғри эмаслиги мунозаралидир. Буларнинг ҳар бири аввало атрофлича асосланиши керак. Жумладан, қўшма сўзлар деб аталиб келинаётган янги луғавий бирликларни тан олмаслик мумкин эмас, чунки луғат, грамматикаларда ҳам қайд этилган. Лекин уларни қўшма сўзлар деб аташ керакми ёки соддалашиш жараёни содир бўлганлиги ва бир тушунчани ифодаловчи бирликка айланганини ҳисобга олиб содда сўзлар деб аташ керакми? Соддалашиш жараёни, иккита сўзнинг оддий бирикиши қўшма сўзни - шундай луғавий бирликни юзага келтира оладими? Каби саволларга жавоб топишга ҳам ҳаракатлар қилинган.

А.Ғуломов ҳам бу борада фикр юритиб, сўз бирикмалари турли хил ўзгаришлардан кейин - шу йўсинда, бирикмалигини йўқотиб бир тушунчани ифодаладиган луғавий бирликка - қўшма сўзга айланишини айтади ва ҳатто, тан олинган аффиксация усулида сўз ясалиши ҳам биринчи кўринишдаги сўз ясалиш усулининг янада соддалашишидан ҳосил бўлганлигини таъкидлайди: «Тарихий жиҳатдан қараганимизда, аффиксация йўли композициядан туғилган: ўзак+ўзак-ўзак+аффикс: аффикслар аслида мустақил сўзлардан келиб чиққан: ошхона, халқобод, барибир[10, 24-25] деган фикр бизга маълум ёки проф.Ё.Тожиев ўзининг «Ўзбек тилида қўшма сўзларнинг ясалишига доир мақоласида[9] «Қўшма сўзлар, ҳақиқатан ҳам, икки сўзнинг оддий қўшилувчидан ясалмайди, улар, одатда, сўз бирикмаларининг фонетик, грамматик ва семантик ўзгаришлари натижасида ўзаро сингишиб кетиб яхлитлашишидан, улар орасидаги синтактик муносабатнинг йўқолишидан, лексикализациялаш асосида юзага келади, бу композиция усули тарзида шартли белгиланиши мумкин. Қўшма сўзнинг ҳосил бўлиши оддий сўз қўшилиши усулида ҳосил бўлмайди», деган фикрни айтади ва буни асослаб беради. Бундан фақат усулнинг номинигина аниқлаш кераклиги ойдинлашади. Ҳамма қўшма сўзлар шу тахлит сўз бирикмаларининг уч жиҳатдан ўзгариши ва соддалашишнинг юзага келиши билан ҳосил бўлади, баъзи тарихан ўзгаришлар ҳисобга олинмаса, ясама қўшма сўзларда маъно улар таркибидаги компонентлари маъноларидан ташкил топади, ана шу компонентлар орқали унинг ясалма эканлиги мотивланади: белнинг боғи-белбоғ, томнинг орқаси - томорқа, ерда ўсадиган ёнғоқ – ерёнғоқ ва ҳоказолар. Қўшма сўз таркибида иккита ўзбек тилига оид, ҳозир ажратиб олса бўладиган, мустақил ҳолда

қўлланиб, маъно англатадиган бирликнинг мавжудлиги уларнинг ясаилишини мотивлайди. Улардан бири бўлмаса, ясалмалик ўз қимматини йўқотади.

Профессор Ё.Тожиев бирикма таркибида фонетик ўзгариш, грамматик ўзгариш - қаратқичли бирикмаларда қаратқич шаклининг ёки эгалик шаклининг тушиб қолиши, ҳар иккаласининг тушиб қолиши, синтактик алоқанинг, яъни қаратқич-қарашлилик муносабатининг йўқолиши; сифатловчили бирикмаларда сифатловчи-сифатланмишликнинг йўқолиши; эга-кесим муносабатидаги бирикмаларда эга-кесимлик муносабатининг йўқолиши: қумбосди, туячукди, бўрибосар, отчопар, келин туши оҳангнинг ўзгариши; семантик ўзгариш - маънолар қоришиб, сингишиб кетиши, бир тушунчани ифодалаш ҳолига келиши каби ана шу уч ўзгариш бўлмаса, бирикма қўшма сўзга айланмаслигини кўрсатади (сув+тупроқ - улар сингишиб, қоришиб кетишидан бир тушунча ифодаловчи лой сўзи вужудга келгани каби). Демак, қўшма сўз тилда бор бўлса, унинг мавжудлиги тан олинган бўлса, у ҳақиқатан ҳам, тилда мавжуд бирликлар воситасида- шулар асосида ҳосил бўлган бўлса, луғатларда қайд этилса ва луғавий бирлик саналса, кўринадики, у - янги сўз, айнан, янги ясалган, янги ҳосил қилинган сўз - луғавий бирликдир. Албатта, у аффиксация усулидаги ясалган эмас, унинг ясаилиши бошқа усулда, яъни сўз бирикмасининг юқорида айтилган уч ўзгариши асосида бирикмаликдан чиқиши, таркибидаги компонентларнинг бир-бирига сингиши усулида ясалган. Унга аффиксация усулидаги ясаилиш ҳолатини татбиқ этиб бўлмайди. Қўшма сўзнинг мотивланиши ҳам, таркибий қисмларининг хусусиятлари ҳам бошқачадир. А.Ғуломов қўшма сўзларга ана шу жиҳатларидан келиб чиқиб, ўзига хос ясаилиш усули борлигини ҳисобга олиб ёндашган. Шунга кўра, буни алоҳида усул сифатида белгилаган. Туркий тилшуносликнинг минг йиллик тарихи давомида ҳам олимлар шу ва шунга ўхшаш яна кўп жиҳатларни эътиборга олиб бу усулда янги бирлик вужудга келишини қайд этишган. Юқоридагилардан келиб чиқиб шунга айтиш мумкинки, олимнинг XX асрнинг 70 йилларида сўз ясаилишига ҳам тарихан, ҳам замонавийлик нуқтаи назаридан ёндашган ҳолда ўзбек тилида сўз ясаилишининг учта усулини кўрсатиши, «...улар ичида ҳозирги кунда аффиксация ва композиция усуллари етакчилик қилиши, фонетик усул эса ўз фаоллигини деярли йўқотган», деган фикри ҳамон ўз кучини йўқотган эмас.

Хулоса

Биринчидан, ривожланган тилшуносликларнинг барчасида ҳали ҳеч ким композиция усулида сўз ясаилиши

мавжуд эканлигини асосли тарзда инкор этмаган (уни синтактик, лексик-синтактик, семантик-синтактик усуллар тарзида номлаганлар борлиги маълум), рад эта олган эмас.

Иккинчидан, ҳали туркий тилшуносликда, ҳатто, опке типдаги бирликларни префиксация усулида сўз ясалишга киритиб, туркий тилларда ҳам префиксация бор - префикслар мавжуддир - деб олимлар изоҳлаган[1] ва А.Ғуломов қайд этган фонетик усулда сўз ясалишини асосли тарзда бекор қила олган эмаслар. Бироқ бу усулнинг, ҳақиқатан ҳам, тил тарихида мавжуд бўлганлигини қўллаб-қувватловчи, буни атрофлича ўрганишга даъват этувчи, фактларга асосланган ҳолда, бу усулни тан олувчилар бор. Мазкур ҳолат А.Ғуломов тадқиқотларининг ўзбек тили фактларига тўла асосланганлиги, чуқур таҳлиллар асосида хулосаланганлиги, тилшунослик тараққиёти учун назарий манба бўлганлигини яна бир бор тасдиқлайди. Олим «Феъл» китобида композиция усулининг ўзига хос жиҳатларини асосли тарзда кўрсатиб берганлигидан ташқари, 1975 йилда бу масалага яна алоҳида эътибор қаратади. «Ўзбек тили грамматикаси» китобининг «Қўшма сўзлар» қисмида улар ясалишининг асосий хусусиятларини, қўшма сўз ясалишидаги қонуниятларни яхши очиб беради ва «Сўз яшанинг бу типини ҳам ўзбек тилидаги актив йўллардандир» деган асосли фикрни айтади.

REFERENCES

1. Азимов П. Префиксация в туркмаенском языке. Ашхабад, 1947.
2. Баскаков Н.А. Каракалпакский язык. -М., 1952, -Б.154.
3. Баскакова Н.А. Грамматика Хакасского языка. Под ред.проф.. -М., 1975, - С.52.
4. Ғуломов А. Ўзбек тилида сўз яшаш йўллари ҳақида. Тил ва адабиёт институти илмий асарлари. 1-китоб, -Т., 1949, -Б. 37-87.
5. Гулямов А. Проблемы исторического словообразования узбекского языка. Фил.фан.док.дисс. АР. -Т.: 1955, -Б.7.
6. Поцелуевский А.П. Происхождение в личных и указательных местоимений. Ашхабад, 1947.
7. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати. -Т., Университет, 2009.
8. Тожиёв Ё. Ўзбек тили морфемикаси, -Т., 1992, -Б.6-40.
9. Тожиёв Ё. Ўзбек тилида қўшма сўзларнинг ясалишига доир // ЎЗМУ илмий ишлари тўплами. Ўзбек тилшунослигининг долзарб масалалари. -Т., 2009.

10. Ўзбек тили грамматикаси. -Т.: 1975. –Б.24-25.
11. Ўзбек тилининг илмий грамматикаси. Кириш. 1975. 1-китоб, -Б. 22.
12. Усмонова М.К. Ўзбек тилида соддалашиш (ясама сўз ва сўзшакллар мисолида) номзодлик диссертацияси, -Т., 2012.
13. Ҳожиёв А. Ўзбек тили сўз ясаиши тизими, -Т., Ўқитувчи, 1989.
14. Ҳожиёв А. Грамматика. 1-китоб, -Б.22.
15. Ҳожиёв А. Ўзбек тили сўз ясаиши.1989 й. –Б.16-17.
16. Ҳожиёв А. Ўзбек тилида кўшма, жуфт ва такрорий сўзлар.1963 й.
17. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию. -М., МГУ наشري, 1968.
18. Шведова Н.Ю. Грамматика современного русского литературного языка. Отв.ред. -М.; 1970, -С. 37-301.
19. Маматов А. Этимологик кузатишлар, -Т., 2010.

